

ביקור חולים וניחום אבלים באמצעות הטלפון*

כמה מגדולי הפוסקים בדורנו דנו בענין האם מצות ביקור חולים מתקיימת באמצעות שיחת טלפון.

באגרות משה (יו"ד ח"א סימן רכג) כתב: "ובדבר ביקור חולים על ידי שאלה בטלפון, שכתב כתר"ה שאף שכל הענינים שחשבו הטור והב"י ביו"ד סימן של"ה בשם הרמב"ן אינו מקיים, מכל מקום יוצא ידי המצוה של ביקור חולים משום דגם בעשה אחת מכל אלה נמי יצא ידי חובתו. הנה פשוט לע"ד שאף שמקיים מצוה דביקור חולים אבל אינו שייך לומר שיצא ידי חובתו כיון שחסר בביקור זה ענינים האחרים שיש בביקור חולים. ורק יצא מזה שאם א"א לו לקיים בהליכה לשם לא נפטר לגמרי אלא צריך לבקרו במה שאפשר לו לכל הפחות ענין אחד או שנים שהוא גם ע"י הטלפון".

ומוסיף רבי משה: "וגם מחמת שמהראיה מתרגש המבקר יותר ומבקש ביותר תחנונים וכדכתב גם כתר"ה, וגם אולי מתקבלת שם התפילה ביותר משום שהשכינה מצויה שם עם החולה. ומש"כ כתר"ה דנראה דעיקר ביקור חולים היא התפילה שלזה גם בטלפון הוא נראה, יקשה אם כן למה צריך בכלל לילך לשם יסגי בשאלה מאחרים ויתפלל. אלא צריך לומר שאם לתפילה יותר טוב כשיראה בעצמו, מטעם שיותר מתרגש ומטעם שהתפילה יותר מקובל כדלעיל וכו' וכיון שיש עדיפות בפניו ודאי יש למאן דאפשר לבקרו בפניו, אך אם לא אפשר בין מצדו בין מצד החולה הוא מחוייב לקיים הביקור שאפשר לו וע"י טלפון יש ג"כ קיום איזה ענינים".

אף המנחת יצחק (חלק ב סימן פד) פסק כדברי רבי משה: "על דבר הנידון אם יוצאין מצות ביקור חולים בדיבור עם החולה על ידי הטלפון. הנה למעשה ברור כדברי כהד"ג, דאף דקיום המצוה בשלימות לא הוי רק בהליכתו לבקר בפועל, דאז שייכים כל הענינים הנאמרים במצות ביקור חולים, שאיתא בש"ס ופוסקים (עיין טושו"ע יו"ד סימן שלה) מכל מקום באם אי אפשר לקיים כולם, מקיים ג"כ המצוה בכל פרט ופרט, ויש הרבה ענינים שאפשר לעשות לטובת החולה על ידי דיבורו עמו ועם בני ביתו על ידי הטלפון".

* מתוך שו"ת רץ כצבי, חלק ב', סי' י, פרק ד. בשנת תשס"ז הוענק פרס ירושלים לספרות תורנית לרב רייזמן שליט"א על ג' חלקי שו"ת רץ כצבי. -- העורך.

וכן נקט גם בשו"ת באר משה (חלק ב סימן קד) שכתב: "נשאלתי אם אדם יכול לצאת מצות ביקור חולים וניחום אבלים דרך הטלפון. השבתי עיקר קיום המצוה היא בגופו, ועל ידי טעלעפון ג"כ מקיים חלק מהמצוה". ובבאר משה (שם סוף סימן קו) הוסיף: "והבירור הלכה על ניחום אבלים על ידי טלפון תמצא בחיבורי והעליתי ג"כ כמו לענין ביקור חולים, דעיקר המצוה לילך בעצמו, ואם אי אפשר לו אז גם על ידי הטלפון מקיים מקצתה".

ומה שכלל הבאר משה את מצות ביקור חולים ומצות תנחומי אבלים בחדא מחתא, ולדעתו קיום שתי מצוות אלו דרך הטלפון שוה, מצאנו תוספת בביאור דין ניחום אבלים בדרך הטלפון בדברי האגרות משה (או"ח חלק ד סימן מ אות יא) וז"ל: "הנה בניחום אבלים איכא תרתי ענינים, [א] הוא לטובת אבלים החיים שהם טרודים מאד בצערם מחוייבין לדבר על לבו ולנחמו, שבשביל זה הרי ג"כ מחוייבין לילך לביתו למקום שהוא נמצא. [ב] לטובת המת כדאיתא בשבת דף קנ"ב א"ר יהודה מת שאין לו מנחמין הולכין עשרה בנ"א ויושבין במקומו, ומסיק עובדא דמת שאין לו מנחמין שבכל יומא הוה דבר ר' יהודה בי עשרה ויתבי בדוכתיה ואיתחזי ליה בחלמו דר' יהודה וא"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי, הרי ממילא ידענין דכשיש מנחמין איכא בזה גם טובת המת וכו' ומשמע לי, שמצד האבל החי שייך לקיים גם ע"י הטלפון, אבל המצוה שמצד טובת המת לא שייך אלא דוקא כשיבא לשם במקום שמתנחמין או במקום שמת, ואף מצד האבל החי נמי ודאי עדיף כשבא לשם שהוא גם מכבודו, שזה עצמו הוא ג"כ ענין תנחומין כלשון ר"ע במו"ק דף כ"א, כשמתו בניו והספידום כל ישראל עמד ר"ע ואמר אחבנ"י שמעו אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם, וענין הכבוד לא שייך ע"י הטלפון, דלכך למעשה אם אפשר לו לילך לבית האבלים שהוא קיום מצוה שלמה לא שייך שיפטר בטלפון, אך קצת מצוה יש גם ע"י הטלפון, שלכן אם א"א לו ללכת לבית האבלים כגון מחמת חולי או שהוא טרוד בטירדא דמצוה יש עליו חיוב לקיים מה שאפשר לו יש לו לנחם על ידי הטלפון דגם כן איכא בזה מצוה ולא יאמר כי מאחר שאינו יכול לילך לבית האבלים אין עליו שום חיוב כלל. וכה"ג כתבתי בתשובה ביו"ד ח"א סימן רכ"ג לענין בקור חולים".

אולם דעת הגאון רבי יצחק הוטנר בענין קיום מצות ביקור חולים וניחום אבלים באמצעות הטלפון שונה. בספר פחד יצחק (אגרות וכתבים סימן לג) מובא: "בגוף החקירה, בוודאי שהצדק הוא כהחלטתו של כת"ר כי כל עזרה המוגשת לחולה בתורת חולה נכללת היא במצות ביקור חולים, ואין הענין תלוי אלא באומדנא של מילי דעלמא אם יש בפעולה הנידונית משום הקלה לחליו של אדם. ולא עוד אלא שנראה כי תרגומה של המילה

"ביקור" בביטוי "ביקור חולים" איננו "וויזיט" בלע"ז אלא שתרגומו הוא מלשון בקורת תהיה (ויקרא יט, פ), כלומר, העיון במצבו של החולה. וכדרך שאמרו גבי קרבנות "טעון ביקור". ובמובן זה של ביקור חולים אין שום הבדל יסודי בין שיחה טלפונית או התעסקות באופן אחר, כי הכל כלול בחובת העיון לשם עזרה במצבו של החולה, כל זה ברור בלי שום פקפוק. ומתבארת דעתו של רבי יצחק הוטנר שאפשר לקיים מצות ביקור חולים באמצעות שיחת טלפון "בלי שום פקפוק", ומשמע שלדעתו מתקיימת המצוה בכל חלקיה¹.

אולם לגבי מצות תנחומי אבלים, שם אדרבה, דעתו היתה שאין המצוה מתקיימת על ידי שיחה טלפונית. והטעים את דבריו: "ואמינא טעמא ידידי" הנה בתנחומי אבלים לאחר הקבורה יש דין של עומדים בשורה והאבל מתנחם דרך הילוכו. ודכירנא שראיתי בספרי רבותינו חותרים למצוא טעם לקפידא על תנחומים בדרך זה דוקא. ונראה בזה על פי מה דאמרין בכתובות דף סט ע"ב מנין לאבל שמיסב בראש שניא' (איוב כט, כה) אשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם. ולמדים אנו מזה שמצות תנחומי אבלים איננה בהבעת דברי התנחומין גרידא, אלא שיש דין קביעות של מסיבת נחמה. וכמדומה שכן הוא לשון רבותינו הראשונים בשבת שהעם הבאים לבית האבל לנחמו מקיפין אותו. ומהשתא נראה דמכיון דמסיבה של קביעות איננה שייכת אלא בבית דוקא. וחובת תנחומי אבלים חלה תיכף לאחר הקבורה שהיא בשדה, לכן בכדי שתהיה מסיבה וגם בשדה תקנו דין שורה. גם בשדה יש מקום שיהיה ניכר כי האבל הוא בראש העם. וממילא יוצא לנו כי שיחה טלפונית איננה מצטרפת לקביעות של מסיבה, ועל כן אין יוצאים מצות ניחום אבלים כתיקונה על ידי שיחה טלפונית".

כללו של דבר, בקיום מצוות ביקור חולים וניחום אבלים באמצעות הטלפון, עיקר השאלה איננה הנידון שדנו הפוסקים [כמוכא בספרי רץ כצבי חלק ב' סי' י, פרק א] אם קולו של המשמיע הוא אותו קול של השומע – אלא האם המצוה מתקיימת גם כאשר האדם איננו מבקר בעצמו [בגופו] את החולה ואיננו בא בעצמו לנחם אבלים.

וכפי שנתבאר, נחלקו גדולי דורינו בהכרעת ההלכה בזה.

מקור: אסיא פא-פב עמ' 125-127 (2008).

1. כמו במי שמבקר את החולה בפועל בזמן שאין צורך לריבוץ או סיוע סעודי. -- העורך.